

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Дослідження присвячене державному регулюванню інвестиційної діяльності банків. Висвітлено особливості державного регулювання інвестиційної діяльності банків в Україні. Визначено шляхи активізації інвестиційної діяльності банків та вдосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності банків в Україні.

Research is dedicated to investment activity of banks. Aspects of government regulation of investment activity of banks are reflected in Ukraine. The ways of activation of investment activity of banks and perfection of government regulation of investment activity of banks in Ukraine are certain.

Ключові слова: банк, ресурси банків, інвестиційна діяльність банків, регулювання, державне регулювання інвестиційної діяльності банків.

Key words: bank, resources of banks, investment activity of banks, regulation, government regulation of investment activity of banks.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Роль банківської системи в національній економіці розкривається через супроводження грошових потоків. При адекватній грошово-кредитній, інвестиційній, бюджетній, податковій політиці й необхідному нормативно-правовому та інформаційному забезпеченні ці грошові потоки можна спрямувати на економічний розвиток та розбудову ринкових відносин. У зв'язку зі зменшенням обсягу державних інвестицій в економіку зростає значущість банківських інвестицій у забезпеченні структурних перетворень.

У той же час підвищення конкуренції в банківській системі веде до зниження рівня маржі підштовхують банків до пошуку нових джерел доходів, серед яких чинне місце займають доходи від інвестиційної діяльності.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день існує значна кількість публікацій, які присвячені інвестиційній діяльності в цілому та інвестиційної діяльності банків зокрема. Проте деякі проблеми щодо інвестиційної діяльності банків потребують вирішення, а саме — недостатньо досліджений механізм державного регулювання інвестиційної діяльності банків. Постійні зміни економічного середовища, в якому діють банківські установи, висувають нові вимоги до регулювання інвестиційної діяльності банків. Таким чином, назріла необхідність уточнення понятійного апарату та інструментів державного регулювання інвестиційної діяльності банків.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Заслужують на увагу результати досліджень у сфері інвестиційної діяльності банків О.В. Дзюблюка, І.О. Лютого, А.М. Мороза, А.А. Пересади, Л.О. Примосткої, М.І. Савлука, І.В. Ветрова та інших. Основні аспекти державного регулювання інвестиційної діяльності банків знайшли висвітлення у наукових працях вітчизняних вчених: В.Я. Шев-

чука, Г.І. Башнянина, В.Г. Федоренка, А.І. Загороднього, І.Р. Михасюка, М.І. Крупки, А.С. Гальчинського та ін. Серед зарубіжних вчених, які присвятили свої публікації даній проблематиці, можна виокремити: У. Шарпа, Г. Александра, Дж.М. Кейнса, Г. Марковіца, П. Роуза, Д. Сінкі та інших.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення інструментів і напрямів удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності банків на сучасному етапі розвитку економіки України.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання: дослідити державні регулятори інвестиційної діяльності банків та розробити заходи з підвищення їх дієвості.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державне регулювання банківської інвестиційної діяльності банків покликане встановити передумови ефективної діяльності банків, яка направлена на отримання прибутків з одночасним захистом інтересів вкладників банків. Створення передумов ефективної інвестиційної діяльності банків пов'язане з макроекономічною політикою держави. До суб'єктів державного регулювання можна віднести: Міністерство фінансів України, Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та інші державні органи, які діють у межах своїх компетенцій.

До основних інструментів державного регулювання інвестиційної діяльності банків можна віднести: нормативно-правову базу; податкову політику; іноземні інвестиції; грошово-кредитну політику; державні гарантії тощо.

Суть використання даних інструментів полягає в забезпеченні активізації інвестиційної діяльності банків, яка потребує умов формування інвестиційних ресурсів та напрямів їх розподілу, що має сприяти підвищенню прибутковості інвестиційної діяльності.

Розглянемо наведений вище перелік інструментів державного регулювання. Необхідно зазначити, що не існує вичерпного переліку інструментів державного регулювання інвестиційної діяльності банків, це закріплено на законодавчому рівні.

Першим інструментом в нашому переліку є нормативно-правова база, послідовний розвиток якої сприяє розвитку і підвищенню ефективності всіх сфер економіки.

Формування нормативно-правової бази передбачає прийняття законів та інших нормативних актів, що регулюють економічну діяльність об'єктів, а також контроль за їх дотриманням. Нормативно-правове регулювання здійснюється через прийняття законів Верховною Радою України, нормативних актів Кабінету Міністрів України, видання указів Президента, нормативних актів Національного банку України та Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. При цьому закон є інструментом довгострокового регулювання, в той час як постанови, укази, інструкції та інші нормативно-правові акти — інструментами короткострокового регулювання. Основною метою використання даного інструменту є створення середовища, яке, з однієї сторони, забезпечить економічний розвиток та захист інтересів вкладників, а з іншої — прибуткову діяльність.

Банківське законодавство регламентує умови формування власного капіталу, залучення та запозичення коштів юридичних і фізичних осіб та їх розміщення від свого імені на власний ризик на умовах платності, строковості, повернення.

Виконання головної мети нормативно-правової бази в системі державного регулювання інвестиційної діяльності банків реалізується через виконання наступних цілей: забезпечення сталого розвитку банківської системи і встановлення превентивних заходів задля попередження системних криз; обмеження монопольного контролю на ринку фінансових ресурсів; забезпечення конкурентоспроможності банків; активне стимулювання інвестиційної діяльності банків.

Головним завданням розвитку нормативно-правової бази є актуалізація умов діяльності банків до умов економічного розвитку. Особливо це стосується розширення переліку цінних паперів, що можуть використовувати в своїй діяльності банки. Так, наприклад, можливість використання цінних паперів для хеджування валютних та процентних ризиків дало б змогу мінімізувати збитки багатьох банків протягом 2008—2010 років.

Другим інструментом є податкова політика. Податкова політика — це система заходів і норм вилучення частини доходів юридичних і фізичних осіб, отриманих внаслідок здійснення діяльності та володіння власністю, що дає дохід.

У той же час метою діяльності банків є отримання прибутків. Таким чином, якщо держава прагне залучити банки до інвестиційної діяльності, то вона повинна дбати про збереження задовільного рівня дохідності банків. Саме тому використання ставки оподаткування доходів, що отримані від інвестиційної діяльності, на загальних умовах не заохочує банки віддавати перевагу інвестуванню. Як варіант можливо запровадити пільги щодо оподаткування доходів від інвестиційних операцій банків.

Зменшення податкового навантаження сприятиме піднесенню інвестиційної діяльності банків через підвищення дохідності банків, зокрема від здійснення інвестиційного кредитування.

Дану проблему можна вирішити наступним шляхом: зменшити ставку оподаткування прибутків банків, які отримані від інвестиційної діяльності. При цьому банки мають повністю або частково звільнитися від оподаткування

вказаних прибутків зовсім або частково протягом певного періоду. З коштів, які не надійдуть до бюджету через недосплату податків, необхідно сформувати інвестиційний фонд, який буде використано на соціальні програми. Перелік об'єктів інвестування визначатимуться державою. Після закінчення відведеного інвестиційного періоду банки повертають бюджету недоплачені податки.

Таким чином, банк буде зацікавлений у реінвестуванні отриманих доходів, які не будуть направлені до бюджету одразу, а держава реалізує соціальні проекти через банки, які, в свою чергу, мають контролювати платоспроможність об'єктів інвестування та отримують додаткові надходження до бюджету, які сформуються шляхом реінвестування.

Прикладом таких пільг є оподаткування венчурних фондів (недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює винятково приватне (закрите) розміщення цінних паперів інститутів спільного інвестування серед юридичних осіб та фізичних осіб).

Третім інструментом у нашому переліку є залучення іноземного капіталу.

На сьогоднішній день іноземні інвестори здійснюють інвестиції в українську економіку через два канали: інвестиційні фонди, які представлені на українському ринку; професійних учасників фондового ринку України (в т.ч. банків), які формують торгують цінними паперами, що є об'єктом інтересів іноземних інвесторів.

Оскільки професійні учасники фондового ринку України функціонують краще у вітчизняному фондовому ринку, другий канал іноземних інвестицій використовується частіше.

Таким чином, через державне регулювання іноземних інвестицій держава може впливати на пошук інвестицій у національну економіку. Гарним прикладом є спрощення режиму іноземного інвестування через відміну обов'язкової реєстрації іноземних інвестицій. Наступним кроком має бути розширення переліку операцій, що можуть здійснюватися з коштами, що залучені як іноземні інвестиції.

Четвертий інструмент в нашому переліку — це грошово-кредитна політика. Головною метою грошово-кредитної політики є регулювання грошового обігу, що реалізується через вплив на банківську систему.

Головним суб'єктом монетарної політики виступає Національний банк України як регулятор банківської системи. Відповідно до чинного законодавства НБУ, здійснюючи грошово-кредитне регулювання, впливає емітовані кошти в економіку та регулює рівень вже випущених коштів через банки другого, що суттєво впливає на ділову активність суб'єктів економіки.

Так, НБУ в процесі здійснення грошово-кредитної політики здійснює операції з цінними паперами на відкритому ринку, стимулює їх придбання юридичними та фізичними особами, цим зменшуючи кількість вільних грошей, що можуть бути використанні для інвестицій через банківську систему. Викуповуючи державні цінні папери, НБУ впливає додаткові ресурси, які через банківську систему використовуються для інвестування.

Проте, слід наголосити, що дії НБУ, які пов'язані з реалізацією грошово-кредитної політики, впливають лише на обсяг вільних коштів, що можуть бути використані для інвестування в економіку. Однак сам факт їх використання залежить від наявності портфеля ефективних інвестицій, які дадуть змогу отримати більший дохід за задовільного рівня ризику або зниження рівня ризику за задовільного рівня доходів.

До інших напрямів державного регулювання інвестиційної діяльності банків через грошово-кредитну

політику можна віднести: встановлення економічних нормативів до діяльності банків, а саме — нормативів інвестування; формування обов'язкових резервів на відшкодування збитків через зменшення корисності цінних паперів.

Порядок регулювання банків через економічні встановлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні. Інструкцією встановлені два нормативи інвестування: норматив інвестування в цінні папери окремо для кожної установи (Н11), який визначається як відношення суми коштів, інвестованих на придбання акцій (паїв, часток) окремо за кожним емітентом, до регулятивного капіталу банку, нормативне значення не повинно перевищувати 15%; норматив загальної суми інвестування (Н12), який визначається як відношення суми коштів, що інвестуються (придбання акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком будь-якої юридичної особи у портфелях банку на продаж та на інвестиції, а також вкладення в асоційовані та дочірні компанії), до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення не повинно перевищувати для універсальних банків — 60%.

Створення резерву на відшкодування збитків через зменшення корисності цінних паперів регламентується Положенням про затвердження положення про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів.

Жорсткі вимоги НБУ до формування резерву на відшкодування можливих збитків через зменшення корисності цінних паперів спрямовані, насамперед, на захист інтересів самих банків та їх вкладників від можливих втрат, зумовлених високою ризикованістю вітчизняних емітентів. Згідно з даним Положенням банк зобов'язаний створювати резерв на відшкодування можливих збитків від зменшення корисності цінних паперів у разі погіршення фінансового стану емітента цінного папера, зниження ринкової ціни цінного папера. Тому основним призначенням резерву є компенсація інвестиційних ризиків.

Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності пропонується здійснити наступні заходи: встановлення загальних правил роботи з цінними паперами і відносин між суб'єктами інвестиційної діяльності; забезпечення рівних умов конкуренції для банків; стимулювання структурної зміни інвестиційних портфелів банків у сторону збільшення частки корпоративних цінних паперів.

П'ятим інструментом є державні гарантії. Однією з основних обставин, які визначають активність інвестиційної діяльності, є обсяг його власного капіталу. Це пояснюється тим, що власний капітал виконує страхову функцію на випадок збитків від діяльності. Тому держава повинна забезпечити достатній обсяг власного капіталу та часткове нівелювання ризиків, що пов'язані з інвестуванням.

Існує кілька форм взаємодії держави з банками в цьому напрямі: надання банкам застави під інвестиції з обов'язковим викупом застави у банків; участь державних коштів у спільному фінансуванні проектів у певній пропорції.

В Україні роль держави не може зводитись тільки до створення сприятливих умов для інвестування за допомогою нормативно-правової бази, податкової, грошово-кредитної політики, як це відбувається в економічно розвинених країнах. Держава повинна виступати повноцінним партнером, готовим розділити з банками всі ризики від інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день розвиток інвестиційної діяльності банків є об'єктивною необхідністю для їх фінансової стабільності, основним напрямом подальшого забезпечення їх прибутковості.

У межах інвестиційної діяльності банки виконують де-

кілька функцій: мобілізують значні кошти, необхідні для інвестицій; здійснюють перерозподіл вільних ресурсів на фінансових ринках; забезпечують безперервність процесу суспільного відтворення загалом.

Для самих банків інвестиційна діяльність є інструментом диверсифікації активів, засобом підтримки ліквідності, важливим джерелом одержання прибутку.

Державне регулювання інвестиційної діяльності банків покликане сприяти розширенню сфери банківського інвестування, підвищенню його ефективності та захисту інтересів вкладників. Створення сприятливих умов для здійснення інвестиційної діяльності банків пов'язане з макроекономічною політикою держави. Державні органи здійснюють регулювання банківського інвестування у межах своїх повноважень. Державне регулювання інвестиційної діяльності банків набирає все чіткіших форм і має всі можливості результативно впливати на ефективність діяльності банків.

Для активізації інвестиційної діяльності банків та залучення їх до безпосередньої участі у реалізації державної інвестиційної політики необхідно здійснити наступні заходи, що передбачають:

- посилення ролі держави в інвестиційному процесі: розвиток механізму державних гарантій та обсягу державних інвестицій;
- створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій;
- активне проведення селективної інвестиційної політики;
- збільшення обсягів залучених та запозичених ресурсів банків, що допоможе отримати додаткові можливості для інвестування;

Література:

1. Алексєєнко Л.М. Державне регулювання ринку фінансового капіталу в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць / Дніпропетровський національний ун-т. — Дніпропетровськ, 2002. — Вип. 155. — С. 123—127.
2. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні. — Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2005. — 544 с.
3. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-III: із змінами та доповненнями за станом на 2 червня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5—6. — Ст. 30.
4. Закон України "Про цінні папери і фондовий ринок" від 23.02.2006 р. № 3480-15. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 31. — Ст. 268.
5. Кузнецова А., Карпа Я. Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності // Вісник НБУ. — 2004. — № 1. — С. 60—64.
6. Нікітін А.В. Інвестиційні вкладення банків та підвищення їх ефективності: автореф. дис. канд. екон. наук. — К., 2003. — 20 с.
7. Пересада А.А., Майорова Т.В. Управління банківськими інвестиціями: монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 388 с.
8. Постанова НБУ "Про затвердження інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2004 р. № 368 (зі змінами від 17.03.2004 р. № 112): www.bank.gov.ua
9. Постанова НБУ "Про затвердження положення про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів" від 17.12.2003 р. № 561: www.bank.gov.ua.
10. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні: монографія / За заг. ред. В.Г. Федоренка. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2003. — 724 с.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2010 р.